

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2022, 9 (1), 430-449

DİLİN KESİNLİĞİ MÜDAFAASINDA İBN TEYMİYYE
Ibn Taymiyyah In The Defense Of The Certainty of Language

Selma ÇAKMAK

Arş. Gör. Dr. Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Bilim Dalı, cakmakselma86@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7551-9315.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15.04.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 19.06.2022

Yayın Tarihi / Published: 30.06.2022

Cilt / Volume: 9

Sayı / Issue: 1

Sayfa / Pages: 430-449

Atıf / Cite as: Çakmak, Selma. "Dilin Kesinliği Müdafaasında İbn Teymiyye" (Ibn Taymiyyah in the Defense Of The Certainty of Language). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 9/1 (2022), 430-449. Doi: <https://www.doi.org/10.17859/pauifd.1104307>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 9 (1) 2022: 430-449

DİLİN KESİNLİĞİ MÜDAFAASINDA İBN TEYMİYYE*

Selma ÇAKMAK**

Öz

Dilin kesinliği meselesi İslamî ilimlerin birçok alanında farklı şekillerde ortaya çıkan metodolojik yönelimi temsil eden bir konudur. Konunun müstakil olarak İslamî ilimler literatüründe bir problem olarak tartışılması Fahreddin er-Râzî'nin "lafzî deliller kesinlik taşımaz" iddiası ile başlamıştır. Bu iddia şer'î ilimlerin meşruiyetini sarsması, vahyin güvenilirliğini ve anlaşılabilirliğini tartışmaya açma ihtimali sebebiyle birçok İslam âlimi tarafından eleştirilmiştir. Şüphesiz ki bu iddiaya en sert tepki metodolojilerini naklî delillerin temeli üzerine inşa eden ilim çevrelerinden gelmiştir. Bu âlimlerin sembol ismi de kendine özgü metodolojik yaklaşımı ve açıklamalarıyla ön plana çıkan Takiyyüddîn İbn Teymiyye'dir. Bu çalışmada mantık ilmine ve kelâm âlimlerine karşı çıkışlarıyla bilinen İbn Teymiyye'nin dilin kesinlik taşımadığı iddiasına karşı müdafaası ve "sarih nakille sahih akıl çelişmez" prensibi çerçevesinde geliştirdiği argümanları konu edinmiştir. Bu çerçevede özgün yaklaşımları ile nakli İslamî ilimlerin temeline yerleştiren İbn Teymiyye'nin esas aldığı ilkelerin bu iddiaya karşı geliştirdiği söylemlerle uyumlu olduğu, müdafaasını güçlü ve tutarlı bir düşünce zeminine yerleştirdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Naklî deliller, dilin kesinliği, Fahreddin er-Razi, İbn Teymiyye, akıl-nakil

Ibn Taymiyya In The Defense Of The Certainty Of Language

Abstract

The case of the certainty of language is an issue that represents the methodological orientation emerging in different forms in many courses of Islamic sciences. Discussion of the subject as an independent problem in the literature of Islamic sciences began with Fakhr ad-Dîn al-Râzî's claim that "literal evidence is not certain". This argument has been criticized by many scholars because it undermines the legitimacy of the shar'î sciences and questions the issue of the reliability and intelligibility of the revelation. Undoubtedly, the harshest reaction to the claims came from the scientific circles that built their methodologies on literal evidence. The symbol name of these scholars is Taqi ad-Dîn İbn Taymiyyah, who stands out with his unique methodological approach and explanations. In this study, the defense of Ibn Taymiyyah, who is known for his opposition to the science of logic and theological scholars, against the claim that the language is not clear enough, and the arguments he developed within the framework of the principle of "explicit reason and authentic transmission do not conflict". In this context, it can be suggested that the principles on which Ibn Taymiyyah, who placed transference based on Islamic sciences with his original approaches, are compatible with the discourses he developed against this argument and that he made his defense on a strong and consistent ground of thought.

* Yazar makalede *Etik Kurul İzni* gerektirecek bir durum bulunmadığını ve bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

** Arş. Gör. Dr. Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Bilim Dalı, cakmakselma86@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7551-9315.

Key Words: Literal evidences, the certainty of language, Fakhr ad-Dîn al-Râzî, Ibn Taymiyyah, reason-transmission

Structured Abstract

The claim systematized by Fakhr ad-Dîn al-Râzî that the language is not certain has had a broad repercussion in the Islamic World. Ibn Taymiyyah is one of those who vehemently opposed this claim. Considering that revelation constitutes the basis of the structure of his methodology, the main reason for the opposition makes sense. Undoubtedly, Ibn Taymiyyah is one of the pioneers who objected to the certainty of the literal evidence and put forward a strong and systematic criticism of this framework. Ibn Taymiyyah, who regarded the Quran and the Sunnah as the basic of understanding Islam and drew his methodology within the framework of the authority of revelation, strongly objected to the claim that language is not certain. Concerning this approach, he also rejected accepting logic as the only method of reaching correct knowledge in Islamic sciences. While rejecting the claim that language is not certain, Ibn Taymiyyah supports his idea with arguments and emphasizes that language and, by extension revelation is an understandable and knowable structure. For him, the possibilities put forward to deny this idea cannot eliminate it. However, Ibn Taymiyyah, who accepts that not every word and every speech can be understood precisely, insists that it is possible to understand the meaning with different evidence, presumptions and narration, especially when the revelation is taken into account. Thinking that the basis of the claim that literal pieces of evidence are far from certainty is the understanding of presenting the reason for the revelation, Ibn Taymiyyah expatiates on the misconceptions of claiming that there is a conflict between reason and revelation and that it is an unacceptable approach to make the reason dominate the revelation. Because making logic dominant over revelation is an unacceptable approach. In this regard, obviously Ibn Taymiyyah systematized the idea that authentic transmission and explicit reason do not conflict, to reject the claim that language is not certain. Accordingly, there is no doubt about the authenticity of the revelation, since it was reported by the Prophet (pbuh), whose innocence is known and it is known that the owner of this Holy Word is the best descriptor. With regards to explicit reason, what Ibn Taymiyyah means by explicit reason is the intellectual faculty that is the addressees of the revelation. Therefore, according to him, the reason is the mind that understands the revelation, is the addressee, and is immanent with revelation. For this reason, this mind is not an indefinite mind without any criteria that include different views such as the mind of individuals. As a result, Ibn Taymiyyah rejected the claim that language is far from a certainty, within the framework that explicit reason and authentic evidence cannot conflict, and Ibn Taymiyyah presented a consistent language defense in his methodology.

Key Words: Literal evidences, the certainty of language, Fakhr ad-Dîn al-Râzî, Ibn Taymiyyah, reason-transmission

GİRİŞ

Dilde anlama ve anlatmanın muhataplar arasında tam bir mutabakatla gerçekleşme imkanının bulunup bulunmadığı birçok alanda tartışılmıştır. Allah'ın muradını anlamayı amaç edinen İslâmî ilimler metodolojisinde de anlamanın imkânı çerçevesinde dilin kesinliği bir problem olarak gündeme gelmiştir. Bu çalışmada bu tartışmada dilde kesinliğin imkanını savunan ve dilde kesinliğin olmadığı iddiasını

şiddetle ve kendine ait argümanlarıyla reddeden İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) bu meseleye yaklaşımı ve görüşleri incelenecektir.

Dil insanlararası iletişimin temel aracı olduğu gibi, bir bütün olarak toplumsal yapı ve olguların kurulup devam ettirilmesinde önemli bir işleve sahiptir. Bununla birlikte dil insana toplumsal olanla irtibat kurmanın yanısıra aşkın olan vahye muhatap olma imkanını da sunmaktadır. Nitekim Allah'ın zatında içkin olan kelâm sıfatı dille ifade edilen kelâm-ı lafzîye bürünerek kulların idraklerine hitap etmiştir. Bu itibarla dil, hem insanın ve toplumun hem de ilahî vahyin önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Bu nedenle dilin kaynağı, dilde anlama ve anlatmanın imkanı, lafız-anlam ilişkisi ve dilin kesinliği gibi meseleler çokça tartışılan ve hala da güncelliğini koruyan meselelerdir. Metodolojik arayışların da önemli bir parçasını oluşturan dil meseleleri İslâm düşünce tarihinin önemli isimlerinden Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) de düşünce sisteminde yer almış, bu itibarla o naklî delillerin kesinlikten uzak olduğunu savunarak İslam düşünce sisteminde önemli tartışmalara sebep olan bir problemi gündeme getirmiştir.

Fahreddin er-Râzî dilde kesinliğin bulunması için hem nakil hem de delâlet açısından bazı şartlar zikrederek dilin kesinlik taşımadığı görüşünü sistematize etmiştir.¹ Ona göre lafzî deliller, dilin kesinliği için gerekliliği gördüğu nakil ve delâlet kapsamındaki şartların sağlanamayacağını savunmaktadır. Dilin kesinlikten uzak olduğu savı ile aklın nakle öncelenmesi fikri aynı düzlemde. Buna göre Râzî dilin kesinlikten uzak olması nedeniyle hakikat bilgisine ulaşmada lafzî delillerin metodolojik düzlemde yetersiz olduğunu, bu kapsamda aklî delillere başvurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla dilin kesinliği problemi doğrudan akıl-nakil ilişkisi ile irtibatlıdır.

Râzî'nin sistemleştirdiği dilin kesinlik taşımadığı iddiası İslâmî ilimler literatüründe oldukça yankı uyandırmış, bu yaklaşım hakkında çeşitli yorum ve eleştiriler yapılmıştır. Bu söyleme göre dilin kesinlik taşıyabilmesi için nakil ve dil kurallarının hiçbir hata ihtimali olmaksızın nakledilmiş olması, anlamın delaleti yönüyle de lafzın; mecaz, izmâr, tahsîs, iştirâk, takdim-tehir, nesh, aklî ve sem'î delillere muâriz olmama gibi ihtimallerden tamamen uzak olması gerekmektedir. Çünkü lafzın anlamı muhatap tarafından anlaşılabilir ise de bu durum lafzın muhtemel anlama ihtimallerini ortadan kaldıramaz. Çünkü Râzî'ye göre bir şey hakkında delilin bulunmaması o şeyin olmadığı ile ilgili kesin bilgi oluşturmaz.² Lafızlarla ilgili sıraladığı ihtimallerin bulunmadığı da zannî bir bilgi olduğu için,

¹ Râzî'nin dilde kesinlik bulunmadığı görüşü ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Konu ile ilgili bkz., Mehdi Cengiz, *Dilde Kesinlik Sorunu –Anlatabilmenin İmkânı-*, (İstanbul: Ketebe Yay., 2021); Mehdi Cengiz & Şükran Fazlıoğlu, "Fahreddin er-Râzî'nin 'Dilde Kesinlik' Sorununa Yaklaşımı: Tespit ve Tercih", *Kutadgu Bilig*, 42, (2020): 37-62; Selma Çakmak, "Fahreddin er-Râzî'de Lafzî Delillerin Kesinlik Sınırı ve Bilgi Değeri", *PÜİFD*, 7/1, (2020): 417-439.

² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-'ukûl fî dirâyet'l-usûl*, thk. Sa'îd Abdüllatif Fûde (Beyrut: Dâru'z-zehâir, 1431/2010), 1/124-132.

Razî'ye göre dilin kesinliği zanna dayanmaktadır. Zanna dayalı bir bilginin kesinliğinden bahsetmek mümkün değildir.³

Râzî esasında lafızların kesinlikten uzak olduğu savını Cüveynî (ö. 478/1085) ve Gazzâlî'den (ö. 505/1111) devr aldığı düşünce yapısından hareketle Eş'arî kelâm metodolojisinin zayıflıklarını giderme ve güçlü ve tutarlı bir metodoloji inşa etme amacıyla ortaya koymuştur.⁴ Bu amacını da bizzat dile getirmiştir.⁵ Bu itibarla dilin kesinlikten uzak olduğunu sadece farazi ihtimallerden ari olması gerektiğini ifade ettiği hakikat bilgisi ile sınırlandırmıştır.⁶ Toplumsal yaşama ilişkin dinin koyduğu kural ve ilkeleri konu edinen fıkıh ve fıkıh usûlü ilminde hakikat bilgisindeki gibi ihtimalden ari kesinliğin şart olmadığını vurgulamakta ve bu alanlarda dilin bilgi kaynağı olduğunu belirtmektedir.⁷ Râzî'nin bu açıklamaları öne sürdüğü dilin kesinlik taşımadığı söyleminin neden olacağı açmazları bertaraf etmeyi amaçladığını düşündürmektedir. Fakat Râzî'nin iddiasını sadece hakikat bilgisi ile sınırlandırması sert eleştirilere muhatap olmasını önleyememiştir. Bu noktada Râzî'ye en sert eleştiri oklarını yöneltenler arasında dikkat çeken isimlerden biri de şüphesiz İbn Teymiyye'dir. Hatta Râzî'nin dilin kesinlik taşımadığı iddiasına yöneltilen ilk sistematik ve kapsamlı eleştirinin İbn Teymiyye'ye ait olduğu dile getirilmektedir.⁸ Sahip olduğu Kur'ân ve Sünneti esas alan metodolojik düşünce yapısı dikkate alındığında İbn Teymiyye'nin bu iddiayı ve Râzî'yi hedef alması oldukça anlamlıdır.

1. Naklin Muhafızı: İbn Teymiyye

İbn Teymiyye, oldukça zeki, kabiliyetli, geniş bir bilgi birikimine, etkileyici bir hitabet yeteneğine sahip olmasının yanı sıra, emri bi'l-ma'rûf ve nehyi 'ani'l-münker düsturunu ilke edinen ve bu doğrultuda hiçbir zaman cesur davranmaktan çekinmeyen bir âlim olarak tavsif edilmektedir.⁹ Dimaşk'ta müderris bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen İbn Teymiyye Tatar zulmü sebebiyle çocukluk çağlarında babası ve kardeşleriyle birlikte Şam'a göç etmiştir.¹⁰ İlk eğitimini müderris

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *el-Erba'în fi usûli'd-dîn*, thk. Ahmed Hicâzî es-Sekâ (Kahire: Mektebetü'l-külliyetü'l-Ezheriyye, 1406/1986), 2/ 252.

⁴ Geniş bilgi için bk., Ömer Türker, "Eş'arî Kelâmının Kırılma Noktası: Cüveynî'nin Yöntem Eleştirileri", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 19 (2008), 17-22.

⁵ Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-'ukûl fi dirâyet'l-usûl*, 1/ 142-145.

⁶ İsmail Hanoğlu, *Fahreddin er-Râzî'nin, Kitâbü'l-Mülâhhas fi'l-mantık ve'l-hikme Adli Eserinin Tahkik ve Değerlendirmesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 200-201.

⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl fi ilmi usûli'l-fıkıh*, thk. Câbir Feyyâz el-'Alvânî (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, t.y.), 1/ 94; Fahreddin er-Râzî, *el-Kâşif 'an usûli'd- delâil ve fusûli'l-'ilel*, thk. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Beyrut: Dârü'l-cil, 1412/1992), 132; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-'ukûl fi dirâyet'l-usûl*, 1/ 146.

⁸ Mehdi Cengiz, "Dinî Dışlayıcılık Söylemi İnşa Eden Neo-Klasik Selefi Anlayışın Eleştirisi: Dilin Epistemik Değeri Hakkında Fahreddin er-Râzî'ye Yöneltilen Tenkitler Özelinde Bir Değerlendirme", *Nazariyat*, 7/2, (2021), 145.

⁹ Muhammed b. Ahmed b. Abdülhadi el-Makdisi, *el-'Ukûdü'd-dürriyye fi zikri ba'zı menâkibi şeyhülislâm İbn Teymiyye*, thk. Ali b. Muhammed el-'İmran, (Mekke:Dâru 'alemi'l-fevâid, 1432), 33.

¹⁰ Makdîsî, *el-'Ukûdü'd-dürriyye*, 5-6.

babasından alan İbn Teymiyye ardından Dımaşk'ın meşhur hocalarının ilim halkalarından istifade ederek ilmî derinliğini arttırmıştır.¹¹ Geniş ilmi birikiminin yanı sıra ümmetin problemlerine karşı da oldukça duyarlı bir âlim olarak ön plana çıkan İbn Teymiyye bu özelliği nedeniyle siyasi otorite dahil birçok kişi ile karşı karşıya gelmekten çekinmemiştir.¹² Hayatı boyunca doğru bildiği hakikatin peşinden cesurca koşmaktan asla vazgeçmeyen ve bu sebeple hayatının önemli bir bölümünü hapisanelerde geçirmek zorunda kalan İbn Teymiyye h. 728 yılında hastalandığı hapisanede dâr-ı bekâya irtihal etmiştir.¹³

İbn Teymiyye'nin hayatı, İslâm âleminin siyasî ve toplumsal olarak karışıklık içinde olduğu, dine dair bid'atların çoğaldığı toplumda kaos ve bozulmanın baş gösterdiği zaman dilimine denk gelmektedir.¹⁴ Moğol istilaları ve Haçlı seferlerinin siyasî istikrarı ve toplumsal yaşantıyı zorlaştırdığı bu dönemde İslâmî düşünce alanında farklı çıkış yolları aranmaya, kopukluklar yaşanmaya başlamıştır. Müslümanların tefrikaya düşmeye başladığı bu karışıklık ortamında İslâm'ın esaslarını korumak daha önemli bir vazife haline gelmiştir. Böylesi bir karmaşanın ortaya çıktığı dönemde yaşayan İbn Teymiyye toplumsal meselelere duyarlı bir âlim olarak İslâm'ı korumak için kendi metodolojisi ekseninde olanca gayretini sarf etmiş; İslâmî düşünce ve itikat yapısı için tehlikeli gördüğü metot ve düşüncelere olanca gücüyle karşı durmuştur.¹⁵ Bu doğrultuda düşünce yapısının ana karakterini Kur'ân ve Sünnet temeli üzerine inşâ etmiştir. Ona göre özellikle inanç meselelerin temellendirilmesinde Râzî, Gazzâlî gibi kelâmcıların nakli aklın kontrolüne tabi kılması kabul edilebilir bir tutum değildir. İbn Teymiyye, kelâmcıların bu metodolojik yaklaşımını büyük bir yanılğı olarak nitelendirmektedir. Zira İslâm akîdesi akılla değil, naslarla belirlenmiştir.¹⁶ Bu alanda nakli akla tabi kılarak te'vil ile nasları yorumlamak naklin anlatmak istediği esasların gözardı edilmesi hatta tahrif edilmesi tehlikesini barındırmaktadır.¹⁷ Ayrıca akli nakle hakim kılmak, Peygamberlere vahyi anlamadıkları ya da insanlara anlatamadıkları gibi bir yakıştırmayı isnâd etme anlamına da gelmektedir. İbn Teymiyye, inanç esaslarının akılla bilinebileceğini savunan âlimlerin doğru bilginin Peygamberlerin anlama ve bildirmeleri ile değil, kendi akılları ile ulaştıkları içtihatlarla açığa çıktığını savunduklarını söylemekte ve bu yaklaşımın oldukça ironik olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁸

¹¹ Makdîsî, *el-'Ukûdü'd-dürriyye*, 6-8.

¹² Faruk Sancar, "Bağnaz bir Selefi mi Endişeli Bir Entellektüel mi?", *Dini Araştırmalar*, 18/46, (2015), 99.

¹³ Makdîsî, *el-'Ukûdü'd-dürriyye*, 70.

¹⁴ Muhammed Hüseyin Zeyn, *Mantıku İbn Teymiyye ve Menhecuhu'l-Fikrî*, (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1979), 13.

¹⁵ Nazım Hasırcı, "Gazzâlî'nin Mantık Anlayışına İbn Teymiyye Eleştirisi", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD)*, 12/24 (2014), 15.

¹⁶ Sancar, "Bağnaz bir Selefi mi Endişeli Bir Entellektüel mi?", s. 108, Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhâlim İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetavâ*, haz. Abdurrahman b. Muhammed Kâsım, (Medine: y.y., 2003), 3/3-8.

¹⁷ Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhâlim İbn Teymiyye, *Der'u te'âruzi'l-akl ve'n-nakl*, thk. Muhammed Reşad Sâlim, (Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1991),1/6-7.

¹⁸ İbn Teymiyye, *Der'u te'âruzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/19-20.

Naklin barındırdığı bir vahiy aklının bulunduğunu, dinî asılların bu çerçevede akıl ve nakil ile uyumlu bir birliktelik içerisinde yer aldığını savunan İbn Teymiyye, naklî delillerin kesinlik taşımamasını diğer şartlarla birlikte aklî delile muarız olmaması şartına bağlayan Râzî'nin dilin kesinlik taşımadığı iddiasını hedef almıştır.¹⁹ İnanç meselelerinde aklın nakle hakim kılınması yöntem olarak vahyin kendi dili doğrultusunda anlaşılma çabasının yeterli görülmemiş, doğru bilgiye ulaşmada metot olarak Aristo mantığının ön plana çıkarılması mantık ilminin İbn Teymiyye'nin eleştirilerine muhatap olmasına zemin hazırlamıştır.²⁰

2. Mantık ilmine karşı söylem

İbn Teymiyye, dilin kesinliği iddiasına karşı müdafaası ile irtibatlı olarak mantık ilminin İslami ilimlerde referans bir yöntem olarak kabul görmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Hatta bu karşı çıkışını detaylarıyla içeren bir eser de kaleme almıştır.²¹ Bu eserinde ciddi bir mantık birikimine de sahip olduğu anlaşılan İbn Teymiyye,²² mantığı eleştiren âlimler arasında teknik ve içerik yönüyle en kapsamlı ve en güçlü eleştirileri ortaya koymuştur.²³ İbn Teymiyye'nin Aristo mantığına yönelttiği kapsamlı ve detaylı eleştirileri, mantığı esas alan metodolojik eğilime karşı vahyi savunan güçlü bir söylem olarak İslâmî literatürde yerini almasının dışında, modern düşünce dünyasında da David Hume ve John Stuart Mill gibi filozofların Aristo mantığına getirdikleri eleştirilerin kaynağını oluşturduğu iddia edilmektedir.²⁴

Sıkı bir Kur'ân ve Sünnet savunucusu olan İbn Teymiyye, vahyi anlamada mantığın yetkin olduğu fikrini asla kabul etmez.²⁵ O, hem bir bütün olarak mantığa karşı vahiy dilini savunmakta, hem de mantığın konuları ile ilgili eleştiri ve değerlendirmelerini inkar eden bir tavırla ve sorgulayıcı bir dille açıkça dile getirmekten çekinmemektedir.²⁶ Bu doğrultuda mantığın Kur'ân ve Sünnetten beslenen istidlâlin haricinde tek ve en doğru bilgi yöntemi olarak sunulmasına hatta mantık ilmini öğrenmenin farz-ı kifâye olduğunun savunulmasına şiddetle karşı çıkmaktadır.²⁷ Zira Aristo'dan önce yaşayan âlimler mantık ilmine ihtiyaç duymaksızın hakikat bilgisine sahiptiler.²⁸ Bu nedenle ona göre doğru bilginin anahtarı mantık ya da felsefe değil, Kur'ân ve Sünnettir.

¹⁹ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/ 21-22.

²⁰ Sancar, "Bağnaz bir Selefi mi Endişeli Bir Entellektüel mi?", 105.

²¹ Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhâlim İbn Teymiyye, *Kitâbü'r-Red 'ala'l-mantikiyyîn*, (y.y., t.y.).

²² Nazım Hasırcı, "İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirisi", *Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*, ed. Murat Demirkol, Enes Kala, (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Yay., 2014), 148.

²³ Hasan Turgut, "İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirilerinin Kelâm İlmi Açısından Değerlendirilmesi", *Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1 (2021), 191.

²⁴ Georges Tamer, "The Curse of Philosophy: Ibn Taymiyya as a Philosopher in the Contemporary Islamic Thought", *Islamic Theology, Philosophy and Law*, ed. Birgit Krawietz, Georges Tamer, (Deutch: De Gruyter, 2013), 332, Wael B. Hallaq, *Ibn Taymiyya Against The Greek Logicians*, (Oxford: Clarendon Press, 1993), xlviii.

²⁵ İbn Teymiyye, *Kitâbü'r-Red 'ala'l-mantikiyyîn*, 4

²⁶ Hasırcı, "İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirisi", 136-148; Turgut, "İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirilerinin Kelâm İlmi Açısından Değerlendirilmesi", 192.

²⁷ İbn Teymiyye, *Kitâbü'r-Red 'ala'l-mantikiyyîn*, 180.

²⁸ İbn Teymiyye, *Kitâbü'r-Red 'ala'l-mantikiyyîn*, 28

İbn Teymiyye'nin mantık eleştirisinde hedef aldığı esasında mutlak aklı yöntem değil, İslâm âlimleri tarafından yüceltildiğini düşündüğü Aristo mantığıdır. Zira aklı nakle mukaddem kılanların esas aldığı akıl saf bir akıl değil, Yunan filozofları ve mantıkçıların sahip olduğu akıldır.²⁹ Belli bir kültür ve coğrafyaya ait bir yöntemi doğru ve kesin bilgiye ulaştıran evrensel bir metot olarak kabul etmek İbn Teymiyye'ye göre kabul edilebilir değildir. Üstelik bahsedilen Aristo mantığı İslâm inanç ve değerleriyle örtüşmemekte, ait olduğu kültürün doğrularını içermektedir.³⁰ Dolayısıyla Yunan kültürünün aklını esas alan mantığı İslâmî ilimlerde doğru bilgiye ulaşma yöntemi olarak kabul etmek, karışık ve çelişkili düşüncelere sahip olan Aristo gibi filozofları, Allah tarafından desteklenen masumiyeti ve sıdkı bilinen peygambere öncelikle demektir. Bu anlayışa göre Aristo hakikat bilgisini özümsemiş ve bu bilgiye ulaştıran doğru yöntemi ortaya koymuşken, peygamberler bu bilgiye sahip değillerdir ya da bu bilgiyi insanlara anlayacakları biçimde açıklayamamışlardır.³¹ Bu iddia ise dini tebyin ve tebliğ etmek üzere Allah tarafından insanlara gönderilen Peygamberlerin vazifelerini yerine getirmediği anlamını taşımaktadır. Halbuki peygamberlere böyle bir isnatta bulunulması düşünülemez. Zira peygamberler hakkı batıldan ayırmak, doğruyu ikame etmek ve insanlığa bildirmek üzere Allah tarafından gönderilmişler ve vazifelerini yerine getirmişlerdir.³²

İbn Teymiyye'nin Aristo mantığını hedef almasının en önemli nedenlerinden biri, kelâmcıların nakli akla tabi kılma ilkelerinin mantık metodunu esas almaları ile ilişkilendirmesidir.³³ Bununla birlikte İslâmî ilimlerde Kur'ân ve Sünnet'in otoritesini korumak adına ayrıca akıl-nakil ilişkisinde naklin akıl gölgesinde değerlendirilmesine karşı çıkmak üzere dilin kesinliğini savunmuş, İslâmî ilimler metodolojisinde dilin önemi ve işlevine vurgu yapmış, bu çerçeve geliştirdiği argümanlarla da Râzî'nin dilin kesinlik taşımadığı iddiasını reddetmiştir.

İbn Teymiyye düşüncenin doğru kuralları mantığın verdiğini kabul etmemekte ve İslâmî ilimlerde mantığın kullanılmasına da karşı çıkmaktadır.³⁴ Zira hiçbir âlim doğru bilgiye ulaşmak için mantığın tanım ve ilkelerine ihtiyaç duymamıştır.³⁵ Bu bağlamda mantığı benimseyenlerin kesin ve doğru bilgi için gerekli gördükleri burhân tanımı ve anlayışı İbn Teymiyye'ye göre tartışmaya açıktır. Örneğin bedîhî olarak bilinen "iki zıt birleşmez, bir ikinin yarısıdır, bu yaratılıştır yaratılanın bir yaratıcısı vardır" gibi bilgileri bilmek için insan hiçbir burhânî kıyasa ihtiyaç hissetmemektedir.³⁶

İbn Teymiyye burhânî kıyasın vazgeçilmez bir doğruluk ölçütü olarak sunulmasına karşı çıkarken mantıkta kesinlik taşımadığı kabul edilen temsîlî kıyasın

²⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetavâ*, 9/172.

³⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetavâ*, 9/174-175.

³¹ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/10-11, 19.

³² İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/22-23.

³³ Turgut, "İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirilerinin Kelâm İlmi Açısından Değerlendirilmesi", 192.

³⁴ İbn Teymiyye, *Kitâbü'r-Red 'ala'l-mantikiyyîn*, s. 9.

³⁵ İbn Teymiyye, *Kitâbü'r-Red 'ala'l-mantikiyyîn*, s. 9.

³⁶ Abdurrahman Celâleddin Süyûtî, *Kitâbu Cehdi'l-karîhati fi tecrîdi'n-nasîhati muhtasaru'l-İmâm Celâleddîn es-Suyûtî li'l-İmâm Takiyyuddîn İbn Teymiyye*, thk. Dr. Ali Sâmî en-Neşşâr, Suâd Ali Abdurrezzâk, (y.y.: Silsiletü ihyâu't-türâsi'l-İslâmiyye, t.y.), 35.

bilgiye ulaştırılan yöntemlerden biri olduğunu özellikle dile getirmektedir.³⁷ Bununla birlikte Cüveynî, Gazzâlî ve Râzî'nin kelâm ilminde gâibin şâhîde kıyasını reddetmelerine karşı çıkmakta ve bu kıyasın aklî meselelerde kullanılan bir istidlâl yöntemi olduğunun altını çizmektedir.³⁸ Aslında İbn Teymiyye kesin bilgiye ulaşmanın tek yönteminin burhân olduğuna karşı çıkar.³⁹ Buradan hareketle Râzî'nin lafızların kesinlik ifade etmediği söylemine şiddetle karşı çıkanlardan biri olan İbn Teymiyye'nin bu tavrının genel bilgi anlayışından kaynaklandığını ve mantığa karşı olumsuz tutumuyla ilişkili olduğu rahatlıkla söylenebilir.

İbn Teymiyye'nin mantığa karşı sert tutumu Râzî'yi eleştirmede hedef aldığı konuların başında mantığın İslâmî ilimlerde esas alınmasına karşı gösterdiği tepkiden kaynaklanmaktadır. Nitekim kendisi de bu hususu açık bir biçimde belirtmekte, dil-mantık tartışmaları çerçevesinde dile getirilen Mettâ-Sîrâfî arasındaki tartışmada Arap dilini bilmenin üstünlüğünü ve gerekliliğini savunan Sîrâfî'yi destekleyen ifadeler kullanmaktadır.⁴⁰ Esasında İbn Teymiyye bid'at ve İslâm'a tehdit olarak gördüğü yöntem ve görüşleri İslâm'ı koruma adına reddederek, Allah'ın muradını anlamada vahyi esas almayı gerekli görmektedir.⁴¹

3. Dilin Önemi ve İbn Teymiyye'nin Dilin Kesinliği Savunusu

Dili kullanarak karşılıklı iletişim kurma, maksadını anlatma amacıyla konuşabilme yetisi insanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliktir.⁴² Bunun için lafızlar dilin vazgeçilmez unsurlarıdır.⁴³ İnsanlar lafızları kullanarak dil aracılığıyla iletişim kurarlar. Bu iletişimin sağlıklı ve anlaşılır olması insanların dilin kurallarını, lafızların anlamlarını bilmeleri ile mümkün olur. Benzer şekilde insanların vahyi anlaması da bu şekilde gerçekleşir.⁴⁴ Çünkü Allah kelâmını insanların anlayacağı şekilde dil kuralları ve kullanımına uygun bir biçimde açıklamıştır.

Doğduğu andan itibaren dil insanın kendini ve dünyayı tanıması için önemli bir araçtır. Nitekim İbn Teymiyye'ye göre insan temel aklî delilleri bilmeden önce dili öğrenir. Dile dair bilgileri sayesinde konuşanın maksadını anlatmak için dili kullanabilmesi dinleyeninin de zihninde yer alan dil bilgisi ile kast edilen anlamı anlaması mümkün olmaktadır. Aynı zamanda henüz dünyayı keşfetmeye başlayan çocuk aklî delilleri bilmeden önce anne-babasından dil öğrenmektedir. Dile dair bilgileri sayesinde çocuk dünyayı anlamlandırmaya başlamaktadır. Bir nevi çocuğun zihin dünyası dil ile gelişmektedir.⁴⁵ Yani İbn Teymiyye'ye göre aklî delillerden önce

³⁷ Suyûtî, *Kitâbu Cehdi'l-karîhati fi tecrîdi'n-nasîhati*, s. 40.

³⁸ Suyûtî, *Kitâbu Cehdi'l-karîhati fi tecrîdi'n-nasîhati*, s. 43.

³⁹ İbn Teymiyye, *Kitâbü'r-Red 'ala'l-mantıkiyyîn*, s. 242; Burhâneddin Kıyıcı, "İbn Teymiyye'ye Göre Akıl-Nakil İlişkinde Delilin Konumu", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2010), 116; Binyamin Abrahamov, "Akıl-Nakil Uyumu Noktasında İbn Teymiyye'nin Yaklaşımı" çev. Salih Özer, *İslâmî İlimler Dergisi*, 1/2 (2009), 399.

⁴⁰ Suyûtî, *Kitâbu Cehdi'l-karîhati fi tecrîdi'n-nasîhati*, s. 91-92.

⁴¹ Abrahamov, "Akıl-Nakil Uyumu Noktasında İbn Teymiyye'nin Yaklaşımı", 399.

⁴² Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhâlim İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye fi te'sîsi bide'ihim kelâmiyye*, thk. Yahya b. Muhammed el-Hüneydî, (Medine: y.y., 1426), 8/458.

⁴³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetavâ*, 4/107.

⁴⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetavâ*, 4/105.

⁴⁵ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 461-462.

insan zarûrî olarak dille ilgili bilgileri öğrenir.⁴⁶ Bu argümana dayanarak İbn Teymiyye söylenilenin anlaşılması için Râzî'nin sıraladığı ihtimallerin hiçbirisine ihtiyaç duyulmadığını savunmaktadır. Öyle ki henüz dünyayla yeni tanışmaya başlayan bir çocuk bile yetiştiği sosyal çevre içerisinde dili özümseyerek söylenilenleri hiçbir delile ihtiyaç duymaksızın rahatlıkla anlayabilmektedir.⁴⁷

Râzî lafzî delillerin kesin olarak anlaşılması için nakil ve delalet ilgili şartları sıralamış, lafzın anlamına kesin bir şekilde delâlet ettiğinin bilinmesi için lafzın; mecaz, tahsis, takdim-tehir, izmâr, nesih, aklî ve sem'î muârizın varlığı gibi ihtimallerden tamamen uzak olması gerektiğini savunmuştur.⁴⁸ Fakat görüldüğü gibi dilde kast edilen anlamın anlaşılması için Râzî'nin gerekli gördüğü ihtimaller İbn Teymiyye'ye göre geçersizdir. Çünkü insanlar birbirlerini anlamak için bu ihtimallerin yokluğunu bilmeye ihtiyaç duymamaktadırlar.⁴⁹ Hal böyleyken herhangi bir kişi lafzî delilleri anlamada ve dili kullanmada bir sorun yaşamazken Allah'ın risâlet görevini verdiği ve kendilerini en mükemmel yeteneklerle donattığı, koruma altına aldığı peygamberlerin vahyi bildirmesinde ve eksikliklerden noksan Allah'ın kelâmının anlaşılmasında bu ihtimaller sebebiyle kesinliğin bulunmadığını öne sürmek kabul edilemez. Ayrıca Allah'ın kelâmı insan sözünden daha açık ve daha anlaşılırdır. Nitekim Allah anlaşılması için Peygamber vasıtasıyla ve muhatap toplumun dili ile insanlara hitap ettiğini bildirmektedir.⁵⁰ Buna binaen vahiy, anlaşılmasında hiçbir eksikliğin bulunmadığı lafzî delillerden oluşmaktadır. Bu nedenle lafzî delillerin kesinlik taşımadığı iddiası doğru değildir.⁵¹ Aksine lafzî deliller filozofların sofistlerin öne sürdüğü aklî delillerden çok daha tutarlıdır. Lafzî deliller üzerinde gerçekleşen ihtilaflar filozoflar arasında aklî deliller üzerinde gerçekleşen ihtilaflardan çok daha azdır. Bu bağlamda İbn Teymiyye'ye göre vahyin kapsamında yer alan lafzî deliller felsefenin konusu olan aklî delillerden çok daha açık ve anlaşılırdır. Bu da lafzî delillerin kesinlik konusunda aklî delillerden daha güçlü olduğuna delildir.⁵²

İbn Teymiyye, akıl-nakil ilişkisinde aklın hakimiyetini reddetmek üzere dilin kesinlik taşımadığı iddiasını da hedef almakta, Râzî'nin söylemini reddetme gerekçelerini tek tek sıralamaktadır. Bu gerekçelerden birinde İbn Teymiyye, insanın yeme, içme vb ihtiyari fiilleriyle maksadı anlaşıldığı gibi, konuşmasındaki maksadın da anlaşılabilirliğini ifade etmektedir. Mesela her ne kadar bazen farklı sebeplere dayansa da genellikle insanın yemesi acıkmasına, içmesi susamasına delalet eder. Konuşanın kişinin maksadı da, genel durumu, hali, vücut dili vb karînelerle birlikte rahatça anlaşılabilir.⁵³ Bu durumun istisnaları olması dilin anlaşılması gerçeğini

⁴⁶ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 463.

⁴⁷ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 463.

⁴⁸ Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr: Mefâtihü'l-gayb*, (Beirut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1992). 1/ 28.

⁴⁹ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 463.

⁵⁰ İbrahim, 14/4.

⁵¹ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 464.

⁵² İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 465-466.

⁵³ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 470.

ortadan kaldırmayacağı gibi, aksi bir delâletin varlığı halinde buna işaret eden karîneler de bulunur.⁵⁴

Sözün konuşanın maksadına delâletin kimi zaman zarûrî olarak bilinebileceğini ifade eden İbn Teymiyye bazen bu delâletin istidlâlle gerçekleşebileceğini dile getirmektedir. Allah'ın vahiyde maksadının lafızla anlaşılacağı durumlarda âlimler, ilgili başka âyetler, Peygamber'in (s.a.v.) Sünneti, önceki âlimlerden nakledilen rivâyetlerle istidlâl ederek Allah'ın kullarına bildirmek istediği anlamı keşfetmişlerdir.⁵⁵ İbn Teymiyye bu anlamda Kur'ân'da muhkem âyetler olduğu gibi anlamı açık olmayan müteşâbih âyetlerin de bulunduğunu kabul etmektedir. Bu bağlamda te'vile tam anlamıyla karşı duran bir bakış açısı bulunmamaktadır. Aksine Allah'ın muradının anlaşılmadığını iddia edenlerin tıpkı kendi amaç ve görüşleri doğrultusunda te'vil edenler gibi büyük bir yanılğı içinde olduklarını vurgulamaktadır.⁵⁶ Bu durumda İbn Teymiyye, selef âlimlerinin uygulamasının en doğru yol olduğu görüşündedir. Buna göre, selef âlimleri Kur'ân'ın muhkem âyetlerinin ümmü'l-Kitap olduğunu esas alırlarken, bu derecede açık olarak anlaşılmayan âyetlerin de ya muhkem âyetlere uygun olarak tefsirini bilirler ya da bilmeseler bile bu âyetlerde kast edilenin asla muhkem âyetlerle çatışmayacağını bir ilke olarak kabul ederler.⁵⁷ Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere İbn Teymiyye'nin te'vil anlayışı asla vahiyden bağımsız olmamalı nasslarla çatışmamalıdır. Bu çerçevede kendisi de te'vili tefsir kapsamında değerlendirdiğini belirtmektedir.⁵⁸

İbn Teymiyye, Râzî'nin iddiasının geçersizliğini göstermek üzere sahabenin Peygamber'in (s.a.v.) sözlerini bizzat duysa da ya da başkasından işitse de Râzî'nin bahsettiği dilin nakli, aklî ve sem'î muârazın bulunmadığı gibi ihtimallerin yokluğunu bilmeye gerek duymaksızın doğrudan dil yoluyla dini en güzel şekilde anlayıp uygulamalarını örnek vermektedir. Hatta Peygamber'in sözleri doğrudan işitilme bile nesiller boyu kesinlik bildiren bir nakille aktarıla gelmiştir.⁵⁹ Ayrıca İbn Teymiyye, dinleyenin söylenileni anlamasında esas olanın mâna olduğunu, buna bağlı olarak vahyin Arap dilini bilmeyenlere tercüme edilebildiğini, Peygamber'in (s.a.v.) sözlerinin mâna ile rivâyetinin sahih olduğunu dile getirerek, anlamın kesin bir biçimde anlaşılabilmesi için Râzî'nin bahsettiği dil ile ilgili durumların bilinmesine gerek olmadığını vurgulamak istemektedir.⁶⁰ Bunun yanısıra, âlimler Rasûlullah'ün (s.a.v.) sözlerini aktarırken nadir bazı durumlar haricinde dil nakli ile ilgili bilgilere ihtiyaç duymamışlar, bu bilgi olmaksızın anlamın sahih bir şekilde anlaşılması da mümkün olmuştur.⁶¹

İbn Teymiyye, Râzî'nin dilin delaletinin kesinlik taşıması için zikrettiği, mecaz, izmâr, tahsis gibi ihtimallerin yokluğunu tek tek sıralamaktansa lafızla ilgili farklı ihtimaller olarak ifade edilebileceğini belirtir. Lafız bir mânaya delalet ettiğinde, diğer

⁵⁴ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 470.

⁵⁵ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 498.

⁵⁶ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 507.

⁵⁷ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 514.

⁵⁸ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 500.

⁵⁹ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 471.

⁶⁰ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 474-475.

⁶¹ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 476.

anlam ihtimallerinin bulunmaması gerekir. Şayet farklı bir anlam ihtimali söz konusuysa bu durumda İbn Teymiyye lafzın anlama delâletinin kesin olmayacağını kabul etmektedir. Fakat eğer maksat kesin bir biçimde anlaşılabilirse ve farklı anlam ihtimali de bu anlamı ortadan kaldırmıyorsa lafız iki anlama delâlet edebilir. Fakat bu durumda bu anlam kesin olmaz. Bu durumda lafzın kesin bir biçimde anlamına delâlet etmesi için diğer anlam ihtimalinin ortadan kalkması gerekmektedir. Ancak şayet lafızdan kast edilen anlam açık ve net bir biçimde anlaşılabilirse farklı anlam ihtimali de ortadan kalkar. Bu sebeple İbn Teymiyye Râzî'nin öne sürdüğü farklı delâlet ihtimallerinin, aklî ve sem'î muârizın bulunması imkanının konuşanın maksadının lafızla net bir şekilde anlaşıldığı takdirde anlamının kesinliğine engel olamayacağını savunmaktadır. Çünkü bir şeyin bilinmesi, bilinenin aksini destekleyen ihtimali ortadan kaldırmaktadır.⁶² Nitekim İbn Teymiyye'ye göre çoğu zaman konuşanın maksadı kesin olarak anlaşılmaktadır. Kimi zaman kesin olarak anlaşılmadığı durumlarda konuşanın sözünü tekrar etmesi, durumu, dinleyenin birçok kez aynı şeyleri duyması gibi etkenlerle anlamın zarûrî olarak anlaşılması mümkün olur.⁶³ İbn Teymiyye burada karîne ile birlikte sözün söylenmesi iletişimin devamı gibi etkenleri dikkate aldığını söylemek mümkündür. Ona göre Kur'ân'daki birçok lafız ve anlam Râzî'nin sıraladığı ihtimallerin dikkate alınması gerekmeden zorunlu olarak bilinmektedir. Zira, namaz, oruç, zekat vb. birçok hükümler, Allah'ın varlığı, isimleri ve sıfatları ile ilgili bilgiler de bu şekilde mütevatir bir nakille ve kesin bir biçimde anlaşılmaktadır.⁶⁴

İbn Teymiyye esasen lafzî delillerde farklı anlamların ortaya çıkabileceğini kabul eder. Fakat lafzî delillere dayanarak insanların farklı görüşler ortaya koymalarının insanın tabiatı gereğince mümkün olduğunu ve bu durumun lafızların kesinliğini reddetmeyi gerektirmeyeceği görüşündedir.⁶⁵ Bununla birlikte İbn Teymiyye bütün lafzî delillerin kesin olduğunu ileri sürmemektedir. Ancak genel anlamda dilde kesinliği savunmakta; zan ve şekk gibi durumların lafzî delillerde nadiren bulunduğunu düşünmektedir.⁶⁶ İbn Teymiyye dilin kesinliğini savunurken bazı durumlarda dilin zannî bilgi verdiğini kabul etmektedir. Ancak bu gibi durumlarda maksat kimi zaman karîneler vasıtasıyla kesin bir biçimde bilinebilir.⁶⁷ Bununla beraber İbn Teymiyye dilin anlaşılması için her zaman karîne şartını gerekli görmediğini belirtmek gerekmektedir. Zira birbirini görmeyen, el-kol, mimik hareketleri olmaksızın mektuplaşarak da insanların dil aracılığı ile anlaşmazlık olmadan iletişim kurabildiklerini ifade etmektedir.⁶⁸

Dilde yanlış anlaşılma veya zannın varlığı mümkün ise de İbn Teymiyye'ye göre bu dilin ya da vahyin yapısından değil, insanın eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kişi ne kadar bu konuda bilgili ve donanımlı ise anlayışı ve kavrayışı da o

⁶² İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 479.

⁶³ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 480.

⁶⁴ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 489.

⁶⁵ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 467.

⁶⁶ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 468, 481.

⁶⁷ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 470.

⁶⁸ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 463-464.

ölçüde daha doğru ve isabetli olacaktır. Bu sebeple buradaki eksiklik insana ait olduğu için bu noksanlık dile ya da vahye iliştilerilemez.⁶⁹

Lafzî delillerin kesinlik taşımadığı iddiasını reddeden İbn Teymiyye, lafızların kesinlik taşımamasını mutlak olarak karinelerin varlığına bağlamamakla beraber, Râzî'nin lafzın delâletinin kesinliğine engel gördüğü ihtimallerin ise karînelerle ortadan kalkacağını vurgulamaktadır. Çünkü İbn Teymiyye de anlamın lafızdan doğrudan anlaşılmadığı durumlarda karînelerin konuşanın kastının açık bir biçimde anlaşılmasını sağladığını kabul etmektedir.⁷⁰

İbn Teymiyye'ye göre Râzî'nin iddiasının en tutarsız yönü her bir lafzî delilin kesinliğinin bu on ihtimalin bulunmamasına dayandırılması durumunda hiç kimse söylenenleri anlamayacak ve dilin esas fonksiyonu olan iletişim tamamen bir belirsizliğe sürüklenmiş olacaktır. Halbuki dil anlaşma ve maksatların ifade edilme aracıdır. Bu iddia ile dilin işlevi ortadan kaldırılacağı gibi dil ile insanlara aktarılan vahye duyulan güvenilirliği de sarsıntıya uğrar.⁷¹ Bu ise hiçbir âlimin hatta ümmete mensup bir Müslümanın kabul edebileceği bir şey değildir.

4. İbn Teymiyye'nin Dilin Kesinliği Savunusunda Sarih Nakil-Sahih Akıl Dengesi

İbn Teymiyye daha önce benzeri yanlış bir fikrin iddia edilmediği şeklinde suçladığı Râzî'nin dilin kesinlik taşımadığı düşüncesini eleştirmek ve bu düşüncenin alt yapısını oluşturan aklın nakle hakim olduğu fikrinin tutarsızlığını ve yanlışlığını ortaya koymak üzere, *Der'u te'âruzi'l-akl ve'n-nakl* adlı eserini kaleme almıştır.⁷² Eserin adından da anlaşılacağı üzere İbn Teymiyye'nin bu çalışmasındaki temel amacı akıl ve naklin kıyaslanarak naklin aklın emrine verilmesi anlayışına karşın akıl ve naklin doğru olması durumunda herhangi bir çatışmadan söz edilemeyeceğini ispat etmektir.

İbn Teymiyye kelâm ilminde akli delillerin nakle öncelenmesi akımının öncü isminin Râzî olmadığını farkındadır. Bu nedenle Râzî ile birlikte Cüveynî ve diğer Eş'arî kelâmcılarını, Mu'tezilî görüşün hakim kıldığı aklın hükümranlığına sıkı sıkıya tutundukları için eleştirmiştir. Ayrıca Râzî'nin müteşâbihâtı te'vil eden ve akli nakil karşısında önceleyen Cehmiyye'den olduğunu ileri sürmüştür.⁷³ Hatta Râzî ve Râzî'nin etkisinde kalan kelâmcıların metodolojilerinde akıl ve nakil arasındaki dengeyi kuramadıkları için Mu'tezile'nin metodunu esas alan kelâmcılardan daha yanlış bir yola saptıklarını ifade etmiştir.⁷⁴ Lafızların kesinlik ifade etmediği görüşünü ortaya koyarak Râzî'nin felsefecileri, adaleti bilinen sahabeden daha üstün tuttuğunu

⁶⁹ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 466-467.

⁷⁰ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 477-480.

⁷¹ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 8/ 488.

⁷² İbn Teymiyye, *Der'u te'âruzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/4-22; Ertuğrul Boynukalın, "İslâm Hukukunda Gaye Problemi" (doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 132.

⁷³ Süleyman Uludağ, *Fahreddin er-Râzî: hayatı, fikirleri, eserleri*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1991), 89.

⁷⁴ Faruk Sancar, "Selef Geleneğinde Fahreddin er-Râzî'ye Yöneltilen Metodik Eleştiriler", *İslâm Düşüncesinin Dönüşüm Çağında Fahreddin er-Râzî*, ed. Ömer Türker, Osman Demir, (İstanbul: İSAM Yay., 2013), 585.

öne süren⁷⁵ İbn Teymiyye'ye göre onun bu görüşü cevap vermeye bile değmeyen mesnetsiz sofistlik bir şüpheden başka birşey değildir.⁷⁶

İbn Teymiyye eserine Râzî'nin aklın nakle mukaddem olduğunu belirten ifadelerini alıntı yaparak başlar,⁷⁷ ardından Râzî'nin lafızların yakîn ifade etmediği görüşünün yanlışlığını dile getirir ve sem'î delillerin yakîn ifade ettiğini vurgular.⁷⁸ İbn Teymiyye'nin dilin kesinliğini savunarak akıl ve nakil ilişkisinden bahsetmesi, dilin kesinliği problemini akıl-nakil ilişkisi ekseninde değerlendirdiğini göstermektedir.

İbn Teymiyye aklın iddia edildiği gibi hatalardan ârî olamayacağı için naklin aklın kontrolünde değerlendirilmesinin doğru bir yaklaşımlı olmadığı savunmaktadır. Bu doğrultuda naklî delillerin kesinlik taşımasından hareketle aklın naklin doğrulanmasında ve anlaşılmasında ölçü olarak kabul edilmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Râzî'nin, lafızların kesinlik ifade etmediği ve aklın nakle mukaddem olduğu iddiasına karşılık İbn Teymiyye doğruluğu kesin olarak bilinen naklî delilin, yanlış hüküm içermeyen aklî delille çatışmasının mümkün olmadığı fikrini ortaya koyarak dilin kesinlik taşımadığı iddiası ile ilişkilendirdiği aklın nakle hakim olduğu iddiasını reddeder. Bu anlayışa göre akıl çoğu kez yanlış hükümler verebildiği için bizâtihi naklin dayanağı olamaz. Nasıl ki naklin kesinlik taşıdığının kabul edilmesi için sahih olduğunun bilinmesi şartsa, aklın kesin bilgi vermesi için de hata yapmadığının bilinmesi gerekir. Mutlak olarak akli hakim bir konumda kabul etmek doğru değildir.⁷⁹

İbn Teymiyye Râzî ve ondan önce de bu fikri savunan Cüveynî ve Gazzâlî gibi kelâm âlimlerinin akli nakle önelemelerini, daha önce kendilerine Kitap gönderilenlerin vahyi tahrif etmelerine benzeterek kendi akıllarını asıl kabul edip, dinin esas olan vahyi akla dayandırdıkları görüşlere tabi kılmakla suçlar.⁸⁰ İbn Teymiyye bu yaklaşımlı oldukça tehlikeli görür. Çünkü bu yaklaşım vahyi dilin çerçevesinden çıkarıp akıl doğrultusunda mecaz ve istiarelerle yorumlayarak, vahyi dilinin asıllarını ve esas anlamını tahrif etmeye, dilin bilinme yollarını ve vahyin anlamını saptırmaya sebep olmaktadır. Nitekim nakli kendi anlayış doğrultusunda yorumlayan kişi, söz sahibinin maksadını anlamayı değil, kendi aklında doğru kabul ettiği düşünceleri vahye söyletmek istemektedir. Oysa ki konuşanın maksadını anlamak, aklın hükmüyle değil, konuşanın kullandığı dili çözümlemek, lafızların delâletini ve anlamı tespit etmekle mümkündür.⁸¹ Bu durum vahyi anlamak için de geçerlidir.

İbn Teymiyye Râzî'nin naklî delillerin kesinlik değeri taşımadığı görüşünü fer'î meseleleri dışarıda tutarak sadece hakikat bilgisi ile sınırlandırmasını anlamsız bulmaktadır. Ona göre naklî delillerin sadece furu' meselelerde bilgi ifade ettiğini

⁷⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetavâ*, 4/105.

⁷⁶ İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 7/466.

⁷⁷ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/4.

⁷⁸ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/4-5.

⁷⁹ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/192-95.

⁸⁰ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/16.

⁸¹ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/12, 14.

söylemek bu iddiayı kabul edilebilir bir konuma getirmez. Çünkü itikat şeriatın temelidir. Ayrıca vahiy bu konularda ihtiyaç duyulan bilgilerin kaynağıdır ve İslâm'ın usûl ve fûru'a dair bütün esaslarını bildirmektedir. Bu nedenle ihtiyaç duyulan aklî ve naklî deliller vahiyde birleşmiştir.⁸² İbn Teymiyye'nin bu açıklamalarından hareketle onun bilgi açısından aslî ve fer'î meseleleri birbirinden ayırt etmediği anlaşılmaktadır. Bu Râzî ile ayrıldığı temel noktalardan biridir.

Râzî'nin aklın esas olduğu söylemini sadece hakikat bilgisi ile sınırlandırması bir yönden İbn Teymiyye'ye göre Peygamberin itikadî meseleleri açık ve net biçimde bildirmediği, bu beyanında sözlerinin kapalı, eksik ya da yanlış olduğunu iddia etmek anlamına gelmektedir. Zira inanç ilkelerinin sadece aklî delillerle kesin bir bilgiyle bilinebileceğini savunmak, dinin sadece rivayetten ibaret olduğunu ve akla hitap etmediğini öne sürmek demektir ki bu tutum da dinin temelini birçok yanlış içeren aklın kontrolüne bırakmaktır. Halbuki vahiy, anlaşılması için gerekli olan aklî bilgileri en güzel ve açık bir biçimde açıklamıştır.⁸³ Bunun birçok örneğini Kur'ân'da bulmak mümkündür.⁸⁴

İbn Teymiyye'ye göre vahiy kelâmcılar tarafından akılla bilinebileceği iddia edilen asılları da şer'î hükümleri de tamamıyla kapsayan bir hitaptır. Bu nedenle de asıl fer'den ayrı tutulamaz. Dolayısıyla vahiyden bağımsız aklın sıhhatinden bahsetmek büyük bir hatadır.⁸⁵ Buna bağlı olarak sarîh akılla sahih nakil asla çelişemez. Çünkü şer'î delil nakille bize ulaşsa da akılla bilinir. Bu anlamda şer'î delil aynı zamanda aklî delili de barındırmaktadır. İbn Teymiyye'ye göre aklî delille şer'î delil birbirinin karşıtı olmadığı için çelişmeleri mümkün değildir.⁸⁶ Bu bağlamda aklın nakli bilmenin aslı ve temeli olduğu önermesi de doğru olamaz. Zira vahiy hem aklı hem de nakli mündemiçtir.

Vahyin varlığı hiçbir şeyin varlığına bağlı değildir; bu sebeple naklî delillerin meşruiyeti aklî delillere bağlanamaz. Aksine akıl, dünya ve ahiret işlerini düzene sokmak, hakkı batıldan ayırmak için vahye muhtaçtır. Akıl ancak bir kavrama yetisi anlamında naklin dayanağı olabilir. Nitekim vahiy, herhangi biri tarafından değil, Allah'ın korumasına aldığı ve bizzat hitabına muhatap kıldığı vahyin dilini ve inceliklerini en ince ayrıntısına kadar bildirdiği seçilmiş elçi tarafından tebliğ edilmiştir. Bu anlamda vahiy, zaten akılı muhatap almıştır ve vahyi anlamının şartı bu kavrama yetisine sahip olmaktır. Şartın, kendisi için şart kılınan şeye aykırı olması ise düşünülemez. Bu sebeple sahih nakille sarîh aklın da çelişebileceği iddia edilemez. İbn Teymiyye'nin burada sarîh akılla; akıl yetisini, fitrî ve zorunlu olan bilgileri ve akıl melekesini kast etmektedir.⁸⁷ Ona göre Râzî'nin de Sâni'i bilmenin zarûrî olarak gerçekleştiğini ifade ederken bahsettiği akıl da aslında bu kapsamdadır.⁸⁸

⁸² İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/41.

⁸³ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/28-29.

⁸⁴ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/30-38.

⁸⁵ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/80, 86.

⁸⁶ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/198.

⁸⁷ İbn Teymiyye, *Kitâbü'r-Red 'ala'l-mantikiyyîn*, 381.

⁸⁸ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/89-92.

Aslında Râzî nakil dışında aklın bilgisine de şüphyle yaklaşmıştır. Bu anlamda sadece insanın zorunlu olarak nefsinde var olan bedîhî bilgilerin ve bu öncüllere dayanarak elde edilen nazarî bilgilerin ilim ifade ettiğini vurgulamıştır.⁸⁹ Bununla birlikte İbn Teymiyye ve Râzî arasındaki en büyük fark şudur: Râzî mantıktaki evrensel akı bu çerçevede gerçekleştirilen akı istidlâli benimserken, İbn Teymiyye vahiyde içkin olan akı vurgulayarak nakli tek başına bir bilgi kaynağı olarak temellendirir. Dolayısıyla Râzî'nin esas aldığı akıl, nakilden bağımsız bir bilgi kaynağı iken; İbn Teymiyye'nin bahsettiği akıl Peygamber'in (s.a.v.) sıdkına şahit olan akıldır. İbn Teymiyye'nin esas aldığı bu sarîh akıl Peygamber'in (s.a.v.) sözlerinin doğru ve buna aykırı delillerin ise yanlış olduğunu bildiği için asla vahiyle çatışması söz konusu olamaz. Dolayısıyla ona göre vahiy destekleyen akıl doğru ve makbuldür, vahye muarız olan aklın doğru ve kesin olması ise mümkün değildir.⁹⁰ Çünkü akıl şer'î meseleleri, gayb bilgisi, ilahî bilgilerin tafsilâtı ile ilgili müstakil bir bilgi kaynağı değildir. Nakille desteklenmediği ve nakille tutarlı bir bilgi sunmadığı sürece aklın bilgisi esas kabul edilemez. Çünkü vahiy hatalardan korunmuş ve sadık bir elçinin bildirdiği sadece hakkı bildiren doğru ve kesin bir haberdır. Fakat vahiy mündemîç olan sarîh aklın dışında insanların bireysel görüşlerini yansıtan akıllar farklı farklıdır ve insana ait birçok yanılđı ve çelişkiyi barındırır. Bu nedenle vahiyden bağımsız akıl, ilahî bilgileri bildirmede kaynak olamaz.⁹¹

İbn Teymiyye'nin reddettiği akıl, nakli anlamada dayanak olan saf akıl melekesi veya sarîh nakle muvafık olan kesin akı deliller değil nakle muarız olduğu ve takdim edilmesi gerektiği iddia edilen akıldır. Nitekim İbn Teymiyye'ye göre akıl da nakil de kesin ve doğru iseler bir çelişkinin olması mümkün değildir. Bilginin kesinliğinin ve doğruluğunun ölçütü akı veya naklî olması değil, delilin delâleti ve kuvvetidir. Eğer naklî delilin sahih olduğu biliniyorsa ve akı delil de Peygamber'in (s.a.v.) sıdkına delâlet eden saf akıl ise bu iki delil de kesinlik ifade eder ve ikisi de kesin olduğu için bunlar arasında çelişkiden söz edilemez.⁹² Çünkü çelişki doğru olmayan ve kesin olmayan deliller arasında gerçekleşir. Bu durumda aklın veya naklin tercih edilmesi yoluna gidilir. Halbuki akıl ve nakil birbirinin karşıtı olarak görülmemeli, öncelikle bu değerlendirmede akıl ve naklin sıhhatinden emin olunmalıdır. Nitekim akılla-vahiy arasında çelişki olduğunu savunanlar ise sahih kaydını dikkate almaksızın akı kesin kabul ettikleri için naklin akılla çeliştiğini iddia ederek hataya düşmektedirler. Zira İbn Teymiyye'ye göre nakil var olmak için başka bir delile ihtiyaç duymaksızın sabittir ve Allah'ın varlığı, birliği, isimleri, sıfatları gibi meseleleri açık ve kesin bir biçimde ispat etmektedir. Bu sebeple haber tek başına bir bilgi kaynağıdır.⁹³ Dolayısıyla İbn Teymiyye'ye göre akıl-nakil çelişmesinde akı önceleyenler hatayı naklî delilde değil kesin zannettikleri akı delilde aramalıdır.⁹⁴ Çünkü tam bir îmanla Allah'a ve Rasûl'e

⁸⁹ Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, Fahreddin er-Râzî, *Muhassalü efkârî'l-mütekaddimîn ve'l-müteahhirîn mine'l-'ulemâi ve'l-hukemâi ve'l-mütekellimîn*, haz. Taha Abdürraûf Sa'd, (Kahire: Mektebetü'l-külliyâti'l-Ezheriyye, t.y), 41; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-'ukûl*, 1/191-192.

⁹⁰ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/172-173, 177.

⁹¹ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/188-89.

⁹² İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/79-80, 86-87, 191-92.

⁹³ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/178.

⁹⁴ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/192-95.

(s.a.v.) inanan, Rasûl'ün (s.a.v.) bildirdiği şeyin doğru olduğunu ve ne kast ettiğini yakînen bilir.⁹⁵

Naklî delilin kesin bilgi vermediğinin gerekçesi olarak aklî bir muâzırın bulunma ihtimalini öne sürenler, İbn Teymiyye'ye göre akılla ispat ettikleri nakli yine akılla ortadan kaldırmaktadırlar. Aslında bu yaklaşım kendi içinde tutarsızdır. Aklın sıhhatine hükmettiği naklin sahih olmadığını iddia etmek, aklın verdiği hükmün yanlış olduğunu dolayısıyla aklın da kesin ve doğru bir bilgi kaynağı olmadığını kabul etmek anlamına gelir.⁹⁶

İbn Teymiyye naklin akıl doğrultusunda yorumlanmasına karşı çıkmakla birlikte, müteşâbihlerin anlamını sadece Allah'ın bildiğini söyleyenleri de eleştirir. Çünkü böyle bir şey iddia etmek Kur'ân'ın anlaşılır olmayan ifadeler içerdiği, Peygamber'in (s.a.v.) de vahyi anlamadığı, dolayısıyla açıklamadığını ileri sürmek anlamına gelir ki bu kabul edilebilecek bir şey değildir. Esasen bu tavır da te'vili esas alanların yaptığı gibi, Kur'ân'da açıkça belirtilmediği gerekçesiyle, kendi doğru kabullerini vahye dayandırma amacını taşır.⁹⁷ Buna bağlı olarak İbn Teymiyye te'vili makbul olan ve olmayan şeklinde iki kısımda değerlendirir. Buna göre vahyin maksadını anlamak için kullanılan te'vil makbuldür ve gereklidir. Makbul te'vil ise konuşanın maksadını dilin kurallarına uygun olarak belirlemekle sınırlıdır. Lafzı dilden bağımsız muhtemel olmayan anlamlara hamletmek batıldır ve bu tavır vahyin muradını anlamaktan öte vahyi tahrif etmektir.⁹⁸ İbn Teymiyye vahyin kendi içerisinde dil mantığı ile kesin ve net bir biçimde anlaşılabilirliğini savunur. Bu nedenle de dilin kuralları çerçevesinde gerçekleşen te'vili kabul eder hatta gerekli görür. Çünkü İbn Teymiyye akla tamamen karşı çıkmamakta, hatta naklin anlaşılması için aklı gerekli görmektedir. Ancak bu akıl bağımsız bir akıl değil, vahiy ve dil sınırları içerisinde tanımlanmış bir akıldır.

SONUÇ

Dilin insanın kendini ifade etmesinde ve toplumsal bir varlık olarak hayatını devam ettirmesinde oldukça temel bir işleve sahip olduğu aşikardır. Bununla birlikte dil aşkın olanla irtibatın da en önemli araçlarından biridir. Dil sayesinde insan Allah'ın kelâmına muhatap olup vahiyle irtibat kurma imkanına kavuşmaktadır. Bu sebeple dil İslâmî ilimlerin en temel konularından biridir. İslam toplumunun ve İslami ilimlerinin teşekkülünde yadsınamaz bir önemi olan dilin konuşan ve muhatap arasındaki ilişkide tam bir uyumu yakalamada ne kadar başarılı olduğu zamanla tartışma konusu olmuştur. Râzî'nin dilin kesinlik taşımadığı iddiası bu sorgulamanın İslâmî ilimler metodolojisindeki bir yansımasıdır. Fakat dilden bağımsız bir metodolojinin hangi sağlam temellere oturtulabileceği de bu iddia kadar önemli olduğu için, dilin kesinlik taşımadığı düşüncesi İslâm düşünce literatüründe birçok âlim tarafından eleştirilmiştir. Şüphesiz naklî delillerin kesinliğine itiraz eden ve bu çerçevede güçlü ve sistematik bir eleştiri birikimi ortaya koyan öncü isimlerden ilk akla gelen kişi İbn Teymiyye'dir. Kur'ân ve Sünnet'i İslâm'ı anlamanın temeline

⁹⁵ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/21.

⁹⁶ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/181-182.

⁹⁷ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/17, 202.

⁹⁸ İbn Teymiyye, *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*, 1/201.

yerleştiren ve metodolojisini vahyin otoritesi çerçevesinde çizen İbn Teymiyye dilin kesinlik taşımadığı iddiasına ve bu yaklaşım ile ilişkili olarak mantığın İslâmî ilimlerde doğru bilgiye ulaşmanın yegane metodu olarak kabul edilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Burada dikkati çeken husus, İbn Teymiyye'nin karşı çıktığı görüşlere vukûfiyeti ve sadece eleştirmekle kalmayıp eleştirdiği fikirler karşısında kendine özgü yöntem ve görüşlerini sistematik bir biçimde ortaya koyabilmesidir.

İbn Teymiyye, dilin kesinlik taşımadığı iddiasını reddederken öne sürdüğü argümanların temelinde dilin ve dolayısıyla vahyin anlaşılabilir ve bilinebilir bir yapıda olduğunu vurgulamaktadır. Bunu inkar etmek için öne sürülen ihtimaller bu gerçeği ortadan kaldıramaz. Bununla birlikte her lafzın her konuşmanın kesin bir biçimde anlaşılabilirliğini de kabul eden İbn Teymiyye, bu noktada özellikle vahiy dikkate alındığında ilgili farklı delillerle, nakille ve farklı karinelerle anlamının mümkün olduğunun altını ısrarla çizmektedir.

Naklî delillerin kesinlikten uzak olduğunun temelinde akıllı nakle takdim etme anlayışının bulunduğunu düşünen İbn Teymiyye, akıl ve nakil arasında çatışmanın bulunduğunu iddia etmenin yanlışlarını ve akıllı nakle hakim kılmanın kabul edilemez bir yaklaşım olduğunun uzun uzadıya anlatmaktadır. Bu çerçevede İbn Teymiyye'nin kendine özgü bir fikir olarak sistemleştirdiği sahih nakille sarih akıl çelişmez düşüncesinin dilin kesinlik taşımadığı iddiasını reddetmek üzere dile getirdiği görülmektedir. Buna göre vahiy masumiyeti bilinen, hatalardan korunan Peygamber (s.a.v.) tarafından bildirildiğine ve bu Kutsal Sözün sahibinin en iyi beyan edici olduğuna göre vahyin sıhhati konusunda hiçbir şüphe yoktur. Sarih akla gelince İbn Teymiyye'nin sarih akılla asıl kast ettiği vahye muhatap olan akıl melekesidir. Dolayısıyla ona göre akıl vahiy anlayan ona muhatap olan ve vahiyle içkin olan akıldır. Bu sebeple bu akıl, şahıslara ait akıl gibi farklı farklı görüşleri içeren herhangi bir ölçütü olmayan belirsiz bir akıl değildir. İbn Teymiyye'nin burada bahsettiği akıl, vahye muhatap olan ve vahiyle mündemiç sarih akıldır. Bu nedenle sahih nakil ve sarih akıl çelişmez. Sonuç olarak dilin kesinlikten uzak olduğunun iddiasını İbn Teymiyye sarih akılla sahih naklin çelişmeyeceği ilkesi çerçevesinde reddetmiş ve kendi metodolojisi içerisinde İbn Teymiyye tutarlı bir dil müdafaası ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Abrahamov, Bünyamin. "Akıl-Nakil Uyumu Noktasında İbn Teymiyye'nin Yaklaşımı". çev. Salih Özer. *İslâmî İlimler Dergisi*. 1/2 (2009): 385-400.
- Boynukalın, Ertuğrul. "İslâm Hukukunda Gaye Problemi". doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Cengiz, Mehdi. *Dilde Kesinlik Sorunu –Anlatabilmenin İmkânı-*, (İstanbul: Ketebe Yay., 2021).
- Cengiz, Mehdi. "Dinî Dışlayıcılık Söylemi İnşa Eden Neo-Klasik Selefî Anlayışın Eleştirisi: Dilin Epistemik Değeri Hakkında Râzî'ye Yöneltilen Tenkitler Özelinde Bir Değerlendirme", *Nazariyât*, 7/2: 139-156.
- Cengiz, Mehdi, & Fazlıoğlu, Şükran. "Fahredden er-Râzî'nin 'Dilde Kesinlik' Sorununa Yaklaşımı: Tespit ve Tercih", *Kutadgu Bilig*, 42, (2020): 37-62.

- Çakmak, Selma. "Fahredden er-Râzî'de Lafzî Delillerin Kesinlik Sınırı ve Bilgi Değeri", *PÜİFD*, 7/1, (2020): 417-439.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahredden Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *el-Erba'în fî usûli'd-dîn*. thk. Ahmed Hicâzî es-Sekâ. Kahire: Mektebetü'l-külliyetü'l-Ezheriyye, 1406/1986.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahredden Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *el-Kâşif 'an usûli'd- delâil ve fusûli'l-ilel*. thk. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. Beyrut: Dârü'l-cil, 1412/1992.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahredden Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fikhç*. thk. Câbir Feyyâz el-'Alvânî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, t.y.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahredden Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Muhassalü efkâri'l-mütekaddimîn ve'lmüteahhirîn mine'l-ulemâi ve'l-hukemâi ve'l-mütekellimîn*. haz. Taha Abdürraûf Sa'd. Kahire: Mektebetü'l-külliyâti'l-Ezheriyye, t.y.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahredden Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Nihâyetü'l-'ukûl fî dirâyet'l-usûl*. thk. Sa'îd Abdüllatif Fûde. Beyrut: Dâru'z-zehâir, 1431/2010.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahredden Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *et-Tefsîrû'l-kebîr: Mefâtihü'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1992.
- Hallaq, Wael B. *Ibn Taymiyya Against The Greek Logicians*. Oxford: Clarendon Press, 1993.
- Hanoğlu, İsmail. *Fahredden er-Râzî'nin Kitâbü'l-Mülâhhas fî'l-mantık ve'l-hikme Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Hasırcı, Nazım. "Gazzâlî'nin Mantık Anlayışına İbn Teymiyye Eleştirisi". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArd)*. 12/24 (2014): 13-31.
- Hasırcı, Nazım "İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirisi". *Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*. ed. Murat Demirkol, Enes Kala. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Yay., 2014: 132-149.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhâlim. *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye fî te'sîsi bide'ihim kelâmiyye*. thk. Yahya b. Muhammed el-Hüneydî. Medine: y.y., 1426.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhâlim. *Der'u te'ârûzi'l-akl ve'n-nakl*. thk. Muhammed Reşad Sâlim. Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1991.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhâlim. *Mecmû'u Fetavâ*, haz. Abdurrahman b. Muhammed Kâsım, (Medine: y.y., 2003)
- Kıyıcı, Burhâneddin. "İbn Teymiyye'ye Göre Akıl-Nakil İlişkisinde Delilin Konumu". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18 (2010): 110-134.
- Makdîsî, Muhammed b. Ahmed b. Abdülhadi. *el-'Ukûdü'd-dürriyye fî zikri ba'zı menâkibi şeyhülislâm İbn Teymiyye*. Thk. Ali b. Muhammed el-'İmran. Mekke:Dâru 'alemi'l-fevâid, 1432.
- Sancar, Faruk. "Bağnaz bir Selefi mi Endişeli Bir Entellektüel mi?". *Dini Araştırmalar*. 18/46 (2015):97-125.

- Sancar, Faruk. "Selef Geleneğinde Fahreddin er-Râzî'ye Yöneltilen Metodik Eleştiriler". *İslâm Düşüncesinin Dönüşüm Çağında Fahreddin er-Râzî*. ed.Ömer Türker, Osman Demir. İstanbul: İSAM Yay., 2013: 579-601.
- Süyûtî, Abdurrahman Celâleddin. *Kitâbu Cehdi'l-karîhati fi tecrîdi'n-nasîhati muhtasaru'l-İmâm Celâleddîn es-Suyûtî li'l-İmâm Takiyyuddîn İbn Teymiyye*. thk. Dr. Ali Sâmi en-Neşşâr, Suâd Ali Abdurrezzâk. y.y.: Silsiletü ihyâu't-türâsi'l-İslâmiyye, t.y..
- Tamer, Georges. "The Curse of Philosophy: Ibn Taymiyya as a Philosopher in the Contemporary Islamic Thought". *Islamic Theology, Philosophy and Law*. ed. Birgit Krawietz, Georges Tamer. Deutch: De Gruyter, 2013: 329-374.
- Turgut, Hasan "İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirilerinin Kelâm İlmi Açısından Değerlendirilmesi", *Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1 (2021):187-208.
- Türker, Ömer. "Eş'arî Kelâmının Kırılma Noktası: Cüveynî'nin Yöntem Eleştirileri". *İslâm Araştırmaları Dergisi*. 19 (2008):1-24.
- Uludağ, Süleyman. *Fahreddin er-Râzî: hayatı, fikirleri, eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1991.
- Zeyn, Muhammed Hüseyin. *Mantıku İbn Teymiyye ve Menhecuhu'l-Fikrî*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1979.